

ISSN_2450-6486

www.ehs-ss.pl

UDC: 159.96+316.64+004.2

DOI: 10.38014/ehs-ss.2020.2.03

Wiktoria NAZAREWYCZ

Ostracyzm – wykluczenie społeczne – niekorzystna sytuacja społeczna

Opis zagadnienia. Ważne miejsce w rozwiązywaniu problemów społecznych, politycznych i psychologicznych społeczeństwa zajmuje dyskusyjna kwestia ostracyzacji jednostki lub stanu defaworyzacji społecznej jako zjawisko społeczne w procesie kształtowania się osobowości.

Zwiększony poziom skłonności społeczeństwa do ostracyzmu jest przedmiotem zainteresowania i konieczności badania tego zagadnienia, aby zapobiec i opracować strategię ograniczania przejawów wykluczenia społecznego, uniemożliwić psychologiczne czynniki rozwoju chorób psychosomatycznych jednostki i rozwój poważnych zaburzeń psychicznych na poziomie osobowości, a także jako profilaktyki ksenofobii na poziomie formacji społecznej.

Środowisko społeczne w systemie edukacji obserwuje różne formy odrzucenia społecznego, poczynając od szkoły podstawowej, co często występuje w postaci bullyingu i mobbingu uczniów. Jednak wykluczenie osobowości może być szczególnie niebezpieczne w okresie dojrzewania, wywołując rozwój zachowań aspołecznych, depresję, lęk, pogorszenie zdrowia fizycznego, skłonność do zażywania narkotyków.

Obecnie pojęcie niekorzystnej sytuacji społecznej rozprzestrzeniło się z systemu edukacji na wszelkie formy środowiska, które mogą wynikać z prenatalnego, rodzicielskiego doświadczenia lub wzorców komunikacji z rówieśnikami, platform medialnych i statusu społeczno-ekonomicznego jednostki.

Izolacja społeczna bezpośrednio wpływa na produktywność relacji społecznych jednostek, na ich samopoczucie psychologiczne i fizyczne. Kontakty interpersonalne, ich poziom i jakość są pierwszorzędną podstawą do kształtowania cech behawioralnych jednostki, zapewniając tendencje, które przyczyniają się do normatywnego rozwoju jednostki lub częściowo powodują jej destrukcyjne skłonności.

Analiza najnowszych badań nad tym zagadnieniem. Problem ostracyzmu jest aktualny i ważny, szeroko rozważany przez psychologów, socjologów i politologów, aby zrozumieć mechanizmy powstawania i cechy przebiegu społeczno-psychologicznego zjawiska odrzucenia, jako formy niekorzystnej sytuacji społecznej, na wszystkich poziomach funkcjonowania społeczeństwa.

Podstawą zrozumienia tego zjawiska jest zbadanie negatywnych konsekwencji dla jednostki, która podlega wykluczeniu społecznemu (Leary 1990; Baumeister 2002; Williams 2007; Smith 2004). Niszczycielskie postacie lub osoby, które zyskują władzę lub mają wysoki poziom samooceny, mają tendencję do ostracyzacji podczas bliskiej lub intymnej komunikacji z ofiarą (Olweus 1995; Zadro 2005; Williams 2007). Jednym z motywów uczestnictwa w ostracyzmie jest chęć ukarania jednostki - ostracyzm jako kara (Williams 2001).

Określając zakres współczesnych poglądów na to zjawisko psychologiczne i jego przejawy w postaci tendencji ostracyzowanych, warto wyszczególnić niektóre aspekty zjawiska ostracyzmu jako niekorzystnej sytuacji społecznej.

Cel artykułu. Przeprowadzić teoretyczną i empiryczną analizę zjawiska ostracyzmu jako niekorzystnej sytuacji społecznej. Przedstawić główne tezy publikacji naukowych na ten temat, uporządkować je i streścić.

Zgodnie z podanym celem zaproponowano następujące **zadania**:

1. Przeanalizować osobiwości i wzorce odrzucenia jednostek w środowisku społecznym;
2. Zbadać mechanizmy powstawania tendencji do ostracyzacji;
3. Wskazać współzależność powstawania negatywnej atrybucji, jej rodzajów i społecznego odrzucenia osobowości w przestrzeni międzygrupowej.

Przedstawienie głównego materiału badawczego. Ostracyzm jako zjawisko wygnania społecznego może wskazywać na pewne tendencje, które kształtują niekorzystną sytuację społeczną i przejawiają się jako negatywna atrybucja w przestrzeni edukacyjnej. Ostracyzm to czynność mająca na celu celowe wykluczenie jednostki z grupy społecznej lub procesów wspólnej działalności [Williams 2007: 425 - 452].

Badacze zwracają uwagę, że ostracyzm lub alienacja społeczna w grupie jest narzędziem dyscyplinowania odrzuconych, aspołecznych członków społeczności i rozwijania współpracy w przestrzeni wspólgrupowej [Zadro 2005: 125 - 143]. Eksperci badają zjawisko powstania ostracyzmu w sytuacjach, w których wykluczenie społeczne nie pełni funkcji karnej – wybór ofiary ma charakter mimowolny. Taki scenariusz jest spowodowany nieświadomym zachowaniem osób ostracyzujących [Soldatova 2003: 16–19]. Jednak poza uwagą pozostaje ostracyzacja dzieci w przestrzeni edukacyjnej jako negatywny aspekt defaworyzacji społecznej, co w konsekwencji prowadzi do bardziej brutalnej formy nietolerancji.

Lindstrom B. i Tobler F. w badaniach potwierdzają, że wykluczenie społeczne nie zawsze jest narzędziem dyscyplinowania innych i może działać jako nieświadomy efekt uboczny dynamiki grupy. Tendencja do powtarzania wcześniej udanych scenariuszy zachowania jest głównym aspektem psychologii jednostki, co wskazuje na przestrzeganie przez nas zadowalających stereotypowych przejawów behawioralnych [Twenge 2007: 56 - 66].

Potwierdzając hipotezę ostracyzmu jako negatywnego wpływu dynamiki grupy, Lindstrom B. wskazuje na osobliwości istnienia „klik” – grup osób, które wchodzi ze sobą w interakcje i mają podobne zainteresowania. Wspólne działania z „klikami” jest częścią normatywnego rozwoju społecznego, niezależnie od płci, pochodzenia etnicznego lub popularności [Femenia 2012].

Grupy te najczęściej są najczęściej spotykane w okresie dojrzewania i wieku studenckim, ale istnieją w każdym wieku; osoby należące do tych grup są związane wspólnymi cechami społecznymi jednostki, takimi jak pochodzenie etniczne i status społeczno-ekonomiczny, zamiłowanie do sportu i inne zainteresowania. Przykładem powszechnych lub stereotypowych nastoletnich „klik” mogą być sportowcy, „kujony” i „osoby postronne” [Schaefer 2004: 24–25]. Osoby należące do „klik” nie mają w pełni otwartej grupy przyjaciół. Dlatego często uciekają się do wykluczenia podmiotu ze wspólnej interakcji, gdy uważają jego

przejawy behawioralne lub cechy indywidualne za niedopuszczalne i sprzeczne z ogólnie przyjętymi normami grupowymi.

Badanie mechanizmów izolacji jednostki ujawnia, że: stereotypowe odrzucenie jednostki postrzegane jest jako otwarty konflikt – znęcanie się, obrażanie, ucisk osoby odrzuconej społecznie [Williams 2007: 425 - 452].

Zbadano społecznie niezbadaną formę odrzucenia, ukryty rodzaj zastraszania jednostki – agresję relacyjną, kiedy osoby wykluczające często społecznie odrzucają, wykluczają lub poddają ostracyzmowi inne osoby [Trofimova 2009]. Ten rodzaj znęcania się społecznego staje się widoczny podczas obserwacji grup nastolatków i studentów.

Jednocześnie agresja relacyjna jako rodzaj odrzucenia społecznego jest trudnym diagnostycznym aspektem ostracyzmu. Dlatego uczestnicy agresji relacyjnej mogą zastraszać, kontrolować i manipulować innymi, unikając kar społecznych i administracyjnych [Twenge 2007: 56-66]. Szczególnie uważnie ten fakt wygnania społecznego należy badać na wczesnych etapach integracji w środowisku, w szczególności w przestrzeni edukacyjnej.

Ponadto Femenia N. twierdzi, że kobiety z reguły są bardziej agresywne w relacjach, podatne na okazywanie zastraszania emocjonalnego lub podłości, w tym manipulacje społeczne:

- wykluczenie jednostek z grupy;
- rozpowszechnienie plotek;
- naruszenie poufności, ujawnienie tajemnic;
- angażowanie innych w celu ignorowania poszczególnych osób [Femenia 2012].

Rys. 1. Mechanizmy ostracyzmu w kontekście budowania atrybucji

Przedstawiając mechanizmy powstawania tendencji do ostracyzacji w przestrzeni edukacyjnej, ważne staje się określenie negatywnego przejawu zjawiska atrybucji – procesu interpretacyjnego, w ramach którego jednostki oceniają przyczyny swoich zachowań i zachowań innych [Berman 2002: 217 – 230] (patrz rys. 1).

W badaniu ostracyzmu jako przejawu dyspozycyjnej atrybucji należy zwrócić uwagę na fakt, że w procesie powstawania tendencji odrzucania osoby wraz z społeczno-psychologicznymi (mechanizmami sugestywnymi – sugestia, zarażenie, faworyzowanie wewnątrzgrupowe, efekt dehumanizacji ofiary), znaczącą rolę odgrywają psychologiczne mechanizmy obronne, do których należą: identyfikacja, projekcja i intelektualizacja [Williams 2001]. Te ostatnie mają szczególne znaczenie w ostracyzacji, ponieważ na ich podstawie następuje podział na kategorie „akceptacji” i „nieakceptacji”. Staje się jasne, że negatywna atrybucja w przejawach dyspozycyjności może wpływać na stan nierówności społecznych w przestrzeni edukacyjnej.

G. Kelley opracował własną teorię atrybucji przyczynowej, definiując „normalne” zachowanie jako typowe i społecznie pożądane. Po wykazaniu takiego wzorca interakcji społecznej atrybucja przyczynowa staje się kluczowa dla wyjaśnienia ostracyzmu, ujawniając kolejną tendencję do wygnania społecznego. W przypadkach odchyłań uwzględniono mechanizm atrybucji przyczynowej [Myers 2010].

Zgodnie z ilością informacji, które posiada podmiot, G. Kelley podzielił wszystkie przypadki na dwa typy:

1. Atrybutor posiada informacje, otrzymane na podstawie licznych obserwacji;
2. Atrybutor posiada informacje, otrzymane na podstawie tylko jednej obserwacji [Leod 2012].

W zależności od rodzaju badanej sytuacji naukowiec wyodrębnia różne zależności, które działają osobno dla pierwszego i drugiego przypadku.

W pierwszym przypadku, według G. Kelleya, istnieje tak zwana zasada kowariancji wspólnoty zmiennych: „efekt przypisuje się jednej z możliwych przyczyn, jednocześnie z którą on się zmienia” [Leod 2012]. Dlatego przyczyną działań osobowości są zmienne niezależne, a skutek (zachowanie) jest zależny.

Model kowariancji atrybucji przyczynowej opiera się na trzech rodzajach informacji (zmienne niezależne), potrzebnych do sformułowania decyzji o zlokalizowaniu przyczyny działań osoby, obiektu lub okoliczności:

1. Osobliwości obiektu docelowego (czy to działanie może być spowodowane przez inne obiekty);
2. Spójność – zgodność zachowania danej osoby z postępowaniem innych osób w analogicznej sytuacji (czy inni postępują tak samo, czy osiągają takie same wyniki) – kryterium konsensusu;
3. Stabilność – podobieństwo lub różnica zachowania danej osoby w odniesieniu do określonego obiektu (ten sam rodzaj zachowań behawioralnych w kryterium oceny ram czasowych) – kryterium powszechności i wybiórczości [Leod 2012]. Analizując tego rodzaju informacje w środowisku (cechy obiektu docelowego, spójność i stabilność), psycholog może zapobiegać ostracyzowanym tendencjom wygnania społecznego i zapobiegać stanom niekorzystnej sytuacji społecznej (patrz tab. 1).

Tabela 1. Model kowariancji atrybucji przyczynowej G. Kelleya

Rodzaj informacji	Lokalizacja przyczyn postępowania		
	<i>W podmiocie</i>	<i>W osobowości</i>	<i>W sytuacji</i>
<i>Osobliwości obiektu docelowego</i>	Wyraźnie wyrażone	Nie wyrażone	Średni poziom wyrażenia
<i>Spójność zachowania z innymi</i>	Wysoka	Niska	Średnia
<i>Stabilność zachowania osobowości</i>	Wysoka	Wysoka	Niska

Stan niekorzystnej sytuacji społecznej w ostracyzowanych warunkach wygnania społecznego obserwuje się w przejawach behawioralnych podmiotów wsparcia edukacyjnego. Przyczyny zachowania osobowości są zlokalizowane w obiekcie docelowym, jeśli jego cechy są wyraźnie wyrażone, unikalne, a zachowanie to jest podobne do większości w podobnych okolicznościach [Myers 2010].

Przejawy behawioralne jednostki są spowodowane jej cechami osobowymi, jeśli nie ma wyrażonych właściwości obiektu docelowego, spójności postępowania z innymi oraz obecna jest stabilność zachowania danej jednostki w stosunku do obiektu towarzyszącego, tj. w podobnych okolicznościach postępowanie podmiotu jest takie samo [Leary 2003: 202 - 214].

Scenariusz działań osoby jest spowodowany czynnikami sytuacyjnymi przy braku wyrazistości cech obiektu docelowego, spójności zachowania środowiska i trwałości działań danej osoby w stosunku do takich obiektów.

Powyższa teoria daje głębsze zrozumienie i potwierdza wcześniej zbadane przyczyny tendencji do ostracyzacji w oparciu o endogenne czynniki przejawów osobistych w środowisku edukacyjnym.

Konkretne wzorce atrybucji wpływają na to, że często nie zaakceptowane przez społeczeństwo lub konkretną osobę osobowości są podatne na błędną interpretację swojego odrzucenia: niezadowolające i bolesne doświadczenia społeczne zawsze tłumaczą się negatywnymi cechami osobowości (atrybucja wewnętrzna), takimi jak brak atrakcyjności lub życzliwości. W ten sposób niezaakceptowana osobowość przedstawia argumenty grupy społecznej na korzyść tego, dlaczego „słuszne” jest sygnalizowanie odpychania i odrzucania [Moskowitz 2005]. Idea o tym, że przyczyną niepowodzenia interakcji społecznej mogą być również okoliczności przeciwne lub sytuacyjne (atrybucja zewnętrzna), często nie jest przekazywana chronicznie odizolowanej jednostce [Gilovich 2005]. Potwierdzenie powyższego stwierdzenia generuje argumenty do analizy przyczyn nierówności społecznych poprzez najczęstszą formę ostracyzmu - ignorowanie.

Aby kompleksowo przeanalizować cechy i zależności nieakceptowania jednostki, warto rozważyć etapy atrybucji ostracyzacyjnej w procesie wchodzenia jednostki do grupy:

I etap: obserwowanie społecznego aspektu interakcji osoby odrzucanej i odrzucającej.

II etap: rozumienie i analiza zamiarów ostracyzacji w środowisku edukacyjnym.

III etap: przypisywanie osobie odrzucanej motywów i cech.

W czasie badania defaworyzacji społecznej przy pomocy atrybucji zostały określone takie style ostracyzmu:

- Wewnętrzny (dyspozycyjny) – związek atrybucyjny zachowania jednostki z jej cechami.
- Zewnętrzny (ignorowanie) – świadome wykluczenie jednostki z relacji społecznych lub interakcji społecznych. Ma takie formy ostracyzmu:
 1. Pierwotna izolacja przejawia się: w wizualnym, fizycznym ignorowaniu; odejście od obiektu ostracyzacji; wyłączenie uwagi pod czas osobistego kontaktu;
 2. Niedopuszczanie do grupowych form aktywności,

zapominanie o zaangażowaniu osoby w działanie;

3. Zlekceważenie (zaniedbanie):

3.1. Egzekucja psychologiczna (wymowa kodów słownych, dźwiękowy akompaniament aktywności wykluczającego); ignorowanie przestrzenne (nie siadać obok, nie brać do rąk rzeczy wykluczonych); obraźliwa reakcja (w niektórych postaciach – ukryta) na wszelkie aktywności w środowisku;

3.2. Publiczna pogarda w obecności innych;

3.3. Publiczna pogarda w obecności swoich.

W oparciu o powyższe, bazując na aktualności wybranego tematu, przeprowadzono badanie mające na celu zidentyfikowanie przyczyn odrzucenia jednostek przez grupę społeczną i określenie głównego rodzaju atrybucji przyczynowej, który wpływa na kształtowanie się tendencji ostracyzacyjnych w środowisku edukacyjnym, przy użyciu autorskiego testu wolnych skojarzeń „**Dlaczego ignoruje?**”.

Eksperymentalna baza badawcza. Prace badawczo-eksperymentalne przeprowadzano wśród studentów pierwszego i czwartego roku psychologiczno-przyrodniczego wydziału Rówieńskiego Narodowego Uniwersytetu Humanistycznego. Próbką obejmuje 120 osób: 35% to chłopcy (42 osoby), 65% to dziewczyny (78 osób).

Według skali „izolacja osobowości” uzyskano następujące wyniki: 16,6% (20 osób) respondentów wykazało skłonności ostracyzatorskie w postaci ignorowania osobowości przy niskim poziomie prospołecznych zachowań ofiary; 20,8% (25 osób) wskazało skłonności odrzuconej osoby do agresywnego lub destrukcyjnego zachowania jako przyczyny odrzucenia; 20,8% (25 osób) wskazuje na przejawy niedojrzałych lub impulsywnych zachowań; 41,6% (50 osób) ma wysoki poziom lęku społecznego u osób wykluczonych z interakcji grupowych.

Stwierdzono również, że odrzucenie osobowości w postaci braku szacunku i pogardy było spowodowane niskim poziomem prospołecznych przejawów behawioralnych osób wykluczonych w 60% (72 osoby) wyborów, wysokim poziomem zachowań agresywnych i lękowych u 40% (48 osób) respondentów.

Wyniki testu „Dlaczego ignoruje?” na skali „Objawy ostracyzacyjne w postaci bezpośredniej agresji” wskazują, że chęć wykluczenia objawia się przy wysokim poziomie lęku osobistego ofiary w 50% przypadków (60 osób), obecności niskiego poziomu jej samooceny u 20% respondentów

Rys. 2. Wyniki ankiety według autorskiego testu wolnych skojarzeń „Dlaczego ignoruję?” według skali „izolacja osobowości”

(42% - wysoki poziom zachowań agresywnych i lękowych,
21% - przejawy zachowań niedojrzałych lub impulsywnych,
21% - skłonności do zachowań agresywnych i niszczących,
16% - wysokie tempo lęku społecznego jednostek)

Rys. 3. Wyniki diagnostyki według autorskiego testu wolnych skojarzeń „Dlaczego ignoruję?” według skali pogardy i braku szacunku

(60% - niski poziom prospołecznych przejawów behawioralnych,
40% - wysoki poziom zachowań agresywnych i lękowych)

Rys. 4. Wyniki diagnostyki według autorskiego testu wolnych skojarzeń „Dlaczego ignoruję?” według skali przejawów ostracyzacyjnych w postaci bezpośredniej agresji

(50% - wysoki poziom lęku osobowościowego,
30% - wysoki poziom przejawów agresywnych,
20% - niski poziom samooceny)

(24 osoby), wysokim poziomie agresywnych przejawów jednostki u 30% badanych (36 osób) (patrz rys. 2, 3, 4).

Według wyników ankiety testu wolnych skojarzeń „Dlaczego ignoruję?” w skali izolacja osobowości zaobserwowano, że respondenci z grupy kontrolnej mają tendencję do izolowania osób o następujących cechach: niski poziom zachowań prospołecznych, wysoki poziom zachowań agresywnych i lękowych, co może wskazywać na pewną nieadekwatność w ich relacjach społecznych.

Analizując wyniki ankiety wolnych skojarzeń: „Dlaczego ignoruję?” według skali pogardy i braku szacunku, można stwierdzić, że większość respondentów, 60% (72 osoby), ma przejawy ostracyzmu, oparte na niskim poziomie motywacji w komunikacji ofiary, co wskazuje, że nie są te jednostki gotowe na ryzyko, otwartość w komunikacji i kontakty społeczne.

Według wyników ankiety wolnych skojarzeń „Dlaczego ignoruję?” w skali przejawów ostracyzmu w postaci bezpośredniej agresji 50% (60 osób) ostracyzuje z powodu wysokiego poziomu lęku jednostki, co może wskazywać na pewną niestabilność emocjonalną, dominację

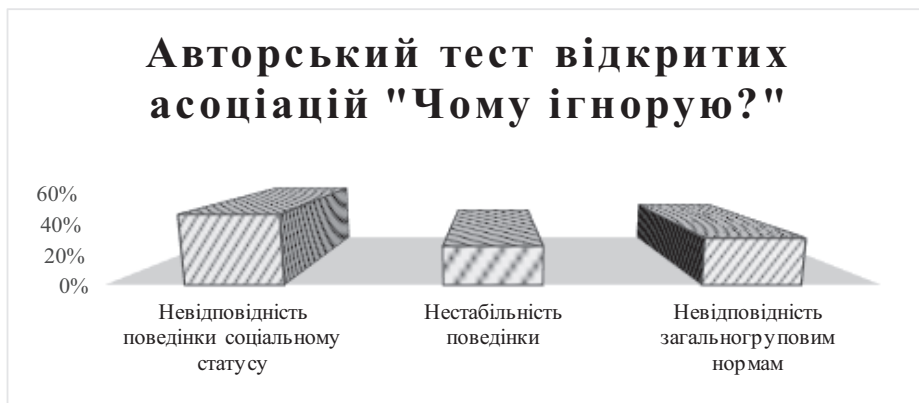

Рис. 5. Wyniki diagnostyki respondentów według autorskiego testu wolnych skojarzeń „Dlaczego ignoruję?”

(Po lewej stronie: Niespójność zachowania ze statusem społecznym,
po środku: niestabilne zachowania,
po prawej stronie: Niespójność z ogólnoprzyjętymi normami)

niezorganizowanych przejawów behawioralnych, obecność ciągłego lęku, nieufność do świata. Prawie jedna trzecia respondentów (36 osób) wykazuje otwartą agresję wobec osoby ze względu na jej niską samoocenę, co może również przejawiać się w nieśmiałości, niepewności własnych sił, lęku jednostki, unikaniu trudności; 25% (24 osoby) ostracyzuje innych z powodu wysokiego poziomu agresywnych skłonności, które często przejawiają się w trudnościach w pracy z ludźmi, budowaniu komunikacji interpersonalnej.

Badając przejawy negatywnej atrybucji przy pomocy **autorskiej ankiety wolnych skojarzeń „Dlaczego ignoruję?”**, stwierdzono, że 45% (54 osób) respondentów wykazuje tendencje ostracyzacyjne w przypadku niezgodności zachowania jednostki z jej statusem społecznym i poziomem wpływu w przestrzeni grupowej; 25% (30 osób) – przy niestabilności, wysokim poziomie labilności psycho-behawioralnych konstrukcji osoby; 30% (36 osób) – w przypadku niezgodności scenariuszy zachowań osobowości z ogólnie przyjętymi normami grupowymi (patrz rys. 5).

Zgodnie z wynikami diagnostyki autorskiego testu wolnych skojarzeń „Dlaczego ignoruję?” zauważono, że większość respondentów ma tendencję do odrzucania osób według pierwszego rodzaju przypisania –

„osobliwości obiektu docelowego”, co może przejawiać się niespójnością zachowania jednostki z jej statusem społecznym, stereotypowymi cechami oraz cechami, które już zostały zidentyfikowane przez grupę.

Wnioski i perspektywy dalszych badań. Teoretyczna analiza aspektów społecznego wykluczenia jako niekorzystnej sytuacji społecznej pozwoliła uzasadnić koncepcję „ostracyzmu”, która jest używana w odniesieniu do każdego działania lub aktu ignorowania i wykluczenia jednostki lub grupy przez jednostkę lub grupę.

Analizując teoretyczne informacje, które wyjaśniają dany problem, stwierdzono, że ostracyzm lub odrzucenie społeczne wewnątrz grupy jest narzędziem dyscyplinowania niedopuszczalnych, aspołecznych jej członków i rozwijania współpracy w przestrzeni wspólgrupowej.

Rozważane jest zjawisko ostracyzmu, które wskazuje na osobliwości istnienia „klik” – grup osób, które wchodzi ze sobą w interakcje i mają podobne zainteresowania.

Na podstawie uogólnienia stanu badania problemu wykazano, że niezbadaną społecznie formą odrzucenia jednostki jest agresja relacyjna, która przejawia się w zastraszaniu osoby, częstym odrzuceniu społecznym, wykluczeniu. Jest to szczególnie widoczne podczas obserwacji grup nastolatków i studentów.

Wskazano na inny mechanizm tendencji ostracyzacyjnych w przestrzeni edukacyjnej – negatywny przejaw zjawiska atrybucji. Potwierdzono, że określone wzorce atrybucji wpływają na to, że często niezaakceptowane przez społeczeństwo lub konkretne osoby osobowości mają skłonności do błędnej interpretacji swojego odrzucenia.

Dokonano analizy etapów atrybucji ostracyzacyjnej w procesie wchodzenia jednostki do grupy: obserwowanie społecznego aspektu interakcji osoby wykluczonej i wykluczającej; zrozumienie i analiza zamiarów ostracyzacji w środowisku edukacyjnym; przypisywanie osobie wykluczonej motywów i cech. Na podstawie wyników ankiety stwierdzono, że głównymi przyczynami wykluczenia społecznego są: niski poziom zachowań prospołecznych, wysoki poziom zachowań agresywnych i zachowania niespokojne. Odnotowano także obecność ostracyzowanych przejawów przy niskim poziomie motywacji ofiary w komunikacji, brak otwartości na kontakty społeczne.

Wskazano na zależność powstawania negatywnej atrybucji i tendencji do odrzucania innych. Biorąc pod uwagę przejawy ostracyzacyjne w zależności od rodzaju atrybucji przyczynowej, stwierdzono, że główną przyczyną zjawiska odrzucenia społecznego jest niespójność zachowania

jednostki z jej statusem społecznym, stereotypowymi cech i już zdefiniowanymi przez grupę ogólnie przyjętymi normami.

Dalsze rozważenie tego problemu widzimy w bardziej szczegółowym badaniu zjawiska ostracyzmu jako niekorzystnej sytuacji społecznej, w praktycznym badaniu przyczyn i mechanizmów powstawania tendencji odrzucania jednostek w grupie.

References:

1. Berman, E. M. (2002). Workplace Relations: Friendship Patterns and Consequences (According to Managers). "Public Administration Review", 62, 217–230. [in English].
2. Femenia, N. & Warner, N. (ed.) (2012). The Silent Marriage: How Passive Aggression Steals Your Happiness. Creative Conflict Resolutions, Inc. [in English].
3. Gilovich, T. & Keltner, D. & Nisbett, R. E. (2005). Social psychology. New York: Norton and Company. [in English].
4. Leary, M. R. & Kowalski, R. M. & Smith, L. (2003). Case studies of the school shootings. "Aggressive Behavior", 29, 202–214. [in English].
5. Malle, B. F. (2004). How the Mind Explains Behavior. Folk Explanations, Meaning, and Social Interaction. Cambridge: A Bradford Book; MIT Press., 3, 7–8. [in English].
6. McLeod, S. A. (2010). Attribution theory. Retrieved from <https://www.simplypsychology.org/attribution-theory.html> [in English].
7. Moskowitz, G. B. (2005). Social cognition: Understanding self and others. Guilford Press. [in English].
8. Myers, D. G. (2010). Social Psychology. New York. [in English].
9. Olweus, D. & Limber, S. P. & Flerx, V. C. & Mullin, N. & Riese, J. & Snyder, M. (2007). Olweus bullying prevention program. Center City, MN: Hazelden. [in English].
10. Schaefer, B. (2004). Perceptions of others as a factor in the emergence of ambivalent feelings. "Psychology", 1, 24–51. [in Russian].
11. Smith, A. & Williams, K. D. (2004). R U There? Effects of ostracism by cell phone messages. "Group Dynamics: Theory, Research, and Practice", 8, 291–301. [in English].
12. Soldatova G. (2003). Practical psychology of tolerance, or how to make the best strings of the human soul sound. "The Age of Tolerance: scientific and journalistic journal", 6, 16–19. [in Russian].
13. Trofimova E. L. (2009). Features of potentials of interethnic conflict in adolescence and their correction. Author's abstract. diss. cand. psych. sciences. Moscow: MGPPU. [in Russian].
14. Twenge, J. M. & Baumeister, R. F. & DeWall, C. N. & Ciarocco, N. J. & Bartels, J. M. (2007). Social exclusion decreases prosocial behavior. "Journal of Personality and Social Psychology", 92, 56–66. [in English].
15. Williams, K. D. (2001). Ostracism: The power of silence. New York: Guilford Press. [in English].

16. Williams K. D. (2007). Ostracism. "Annual Review of Psychology", 58, 425–452.[in English].
17. Zadro, L. & Williams, K. D. & Richardson, R. (2005). Riding the "O" train: Comparing the effects of ostracism and verbal dispute on targets and sources. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8, 125–143. [in English].

The Author

Nazarevich Victoria
Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor,
Department of Age and Pedagogical Psychology,
Rivne State Humanities University,
Rivne, Ukraine
E-mail: nazarevich.art@gmail.com

Abstracts

NAZAREWYCZ WIKTORIJA. **Ostracyzm – wykluczenie społeczne – niekorzystna sytuacja społeczna.** Artykuł wyjaśnia pojęcie wykluczenia społecznego – ostracyzm jako niekorzystną sytuację społeczną, który ze względu na swój charakter i cechy fenomenologiczne zawiera aspekty zagrożenia normatywnego rozwoju jednostki. Autor analizuje cechy i wzorce niezaakceptowania jednostek w środowisku społecznym, co przejawia się w działaniach mających na celu celowe wykluczenie jednostki z grupy społecznej lub procesów wspólnej działalności. Tworzone są psychologiczne mechanizmy powstawania tendencji do ostracyzacji, które polegają na: niedopuszczeniu członków grupy do dyscyplinowania nieprzyjętych, asocjalnych jej członków, rozwoju współpracy w przestrzeni wspólgrupowej; ukryty rodzaj zastraszania jednostki – agresja relacyjna; tworzenie negatywnej atrybucji przyczynowej, na podstawie własnej interpretacji możliwych działań ofiary, obserwując jej zachowania. Wskazano na współzależność powstawania negatywnej atrybucji, jej rodzajów i społecznego odrzucenia osobowości w przestrzeni międzygrupowej. Stwierdza się, że główną przyczyną zjawiska wykluczenia społecznego jest niedopasowanie zachowania jednostki do jej statusu społecznego, stereotypowych cech i już zdefiniowanych przez grupę ogólnie przyjętych norm.

Słowa kluczowe: ostracyzm, osoba wykluczająca, ofiara, wykluczenie społeczne, niekorzystna sytuacja społeczna, agresja relacyjna, atrybucje przyczynowe.

НАЗАРЕВИЧ ВІКТОРІЯ. Остракізм – соціальне вигнання – стан соціального неблагополуччя. *Стаття розкриває поняття соціальної ізоляції – остракізм як стан соціального неблагополуччя, який через характерологічні та феноменологічні особливості містить аспекти загрози для нормативного розвитку індивіда. Автор здійснює аналіз особливостей і закономірностей неприйняття індивідів в соціальному середовищі, що проявляється в діях, спрямованих на навмисне виключення індивіда з соціальної групи або процесів спільної діяльності. Сформовані психологічні механізми утворення остракізаторських тенденцій, які полягають: у неприйнятті членів групи для дисциплінування неприйнятних, асоціальних її членів, розвитку співпраці в співгруповому просторі; латентному типі залякування індивіда – реляційній агресії; формуванні негативної каузальної атрибуції, спираючись на власну інтерпретацію можливих дій жертви, при спостереженні за її поведінковими проявами. Вказано на взаємозалежність формування негативної атрибуції, її типів та соціального неприйняття особистості в міжгруповому просторі. Зроблено висновки, що основною причиною явища соціального неприйняття є невідповідність поведінки індивіда його соціальному статусу, стереотипним характеристикам та вже визначеним нормам.*

Ключові слова: остракізм, остракізатор, жертва, соціальне вигнання, соціальне неблагополуччя, реляційна агресія, каузальна атрибуція.

НАЗАРЕВИЧ ВІКТОРИЯ. Остракизм – социальное изгнание – состояние социального неблагополучия. *Статья раскрывает понятие социальной изоляции – остракизм как состояние социального неблагополучия, который через характерологические и феноменологические особенности содержит аспекты угрозы для нормативного развития индивида. Автор осуществляет анализ особенностей и закономерностей неприятия индивидов в социальной среде, что проявляется в действиях, направленных на умышленное исключения индивида с социальной группы или процессов совместной деятельности. Сформированы психологические механизмы образования остракизаторских тенденций, которые заключаются: в неприятии членов группы для дисциплинирования неприемлемых, асоциальных ее членов, развития сотрудничества в общегрупповом пространстве; латентном типе запугивания индивида – реляционной агрессии; формировании негативной каузальной атрибуции, опира-*

ясь на собственную интерпретацию возможных действий жертвы, при наблюдении за ее поведенческими проявлениями. Указано на взаимозависимость формирования негативной атрибуции, ее типов и социального неприятия личности в межгрупповом пространстве. Сделаны выводы, что основной причиной явления социального неприятия является несоответствие поведения индивида его социальному статусу, стереотипным характеристикам и уже определенным группной общепринятым нормам.

Ключевые слова: остракизм, остракизатор, жертва, социальное изгнание, социальное неблагополучие, реляционная агрессия, каузальная атрибуция.

NAZAREVICH VICTORIA. **Ostracism – social expulsion – the state of social disadvantage.** *The article is devoted to the peculiarities of the concept of social isolation as a state of social disadvantage, which because of its characterological and phenomenological features contains a threat to the normative development of the individual. An attempt was made to analyse the peculiarities and patterns of individuals' non-acceptance in the social environment, which is manifested in actions aimed at deliberately excluding an individual from a social group or processes of joint activity. The psychological mechanisms of formation of ostracism tendencies are analyzed, which include non-acceptance of group members to discipline the unacceptable, asocial members, development of cooperation in the group space; latent type of intimidation of the individual – relational aggression; the formation of negative causal attribution, based on their interpretation of possible actions of the victim while observing his/her behavioral manifestations. It is pointed out the interdependence of the negative attribution formation, its types and social rejection of personality in the intergroup space. The conclusions are drawn that the main cause of the social rejection phenomenon is the mismatch between the individual's behavior and his social status, stereotypical characteristics, generally accepted norms, already defined by the group. Further consideration of this problem is seen in a more extensive study of the ostracism phenomenon as the state of social disadvantage, a practical study of causes and mechanisms of how the tendency of rejection of individuals in the group forms.*

Key words: ostracism, ostracizer, victim, social expulsion, social disadvantage, relational aggression, causal attribution.